

The Role of Georgia in the Border Security of the Achaemenid Empire

Mahsa Veisi¹

Abstract

The Achaemenid Empire covered a wide area that was limited to India from the east, Egypt from the west, and the Persian Gulf from the south. The Caucasus region, which was annexed to the Achaemenid Empire by Darius I with his attack on the Scythians in 513-512 BC, formed the northern borders of this empire. The present-day regions of Georgia, Azarbaijan and Armenia, which generally include the countries of the South Caucasus, were part of the Achaemenid Subordinate nations. The importance of the Caucasus for the Achaemenids was that it was the route used by the Scythians to attack the eastern lands. Therefore, they needed a power in the Caucasus to prevent the Scythians from entering this side and protect the northern borders of the empire. The purpose of this research is to investigate the importance of the modern Caucasus region in the structure of the Achaemenid Empire and seeks to answer the question: What role did Georgia play in securing the northern borders of the Achaemenid Empire? The results indicate that the Achaemenids established political relations with the Colchis government in Georgia to protect their northern borders, which was a guarantee to stop the invasions. The data for the present paper has been collected through documentary study and the results are presented through the historical descriptive analysis.

Keywords: Achaemenids; Georgia; Colchis; Border.

¹ Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. m.veisi@ihcs.ac.ir

Article info: Received: 11 September 2024 | Accepted: 30 October 2023 | Published: 1 January 2025

Citation: Veisi, Mahsa. (2025). "The Role of Georgia in the Border Security of the Achaemenid Empire". *Caspian*, Vol. 2 (3): 17-28.

<https://doi.org/10.22034/cj.2024.488269.1013>

Introduction

The maintenance and protection of the borders of a land or an area that has been in the possession of a number of residents has always been of interest since the time immemorial. With the formation of powers, this issue took a more structured form. The Achaemenid Empire covered a wide area with the conquests that started from the time of Cyrus, and for this purpose, a special administrative structure was in place throughout. Although this administrative structure was established during Cyrus, Darius I reorganized it and gave it a codified structure. In order to protect the borders of their land from foreigners, they placed border lands in special administrative positions. Although they had a unified administrative system, each of the subordinate territories had a different role to play in this system, and this can be observed to a large extent through the artworks left in these territories. The South Caucasus region, which includes the present-day Georgia, Azerbaijan and Armenia, was part of the vast expanse of the Achaemenid Empire in ancient times. However, in the official lists of the Achaemenids, only the name of Armenia is mentioned and there is no mention of Georgia and Azerbaijan. But based on the writings of Greek historians as well as the archaeological data left from these regions from the Achaemenid era, the administrative position of these lands in the Achaemenid administrative system can be recognized. Meanwhile, the role of Georgia can be interesting due to the fact that it was located exactly at the final border of the Achaemenids in the north.

Methodology

The purpose of this research is to investigate the importance of the present-day Caucasus region in the structure of the

Achaemenid Empire and seeks to answer the question as what role did Georgia play in securing the northern borders of the Achaemenid Empire? This article has collected data through library studies and presents the results through the historical descriptive analysis.

Discussion

The vast area of the Achaemenid Empire had diverse and special geographical, social and cultural, economic and political conditions, which necessitated the proper formation of the government system to manage and exploit all these factors. The Achaemenids subjugated the vast territory between 330 BC and 559 BC with the conquests that started from the time of Cyrus the Great and continued until the last kings of this dynasty and formed a powerful empire that divided the entire territory into tax-political areas. And each area was called Shahrabi or Satrapi (meaning state). Previously, the Assyrians in Mesopotamia divided the countries, with each county being under the command of a governor with a complete organization of subordinate employees. According to Herodotus (3: 128) and Xenophon (8: 3), Cyrus the Great also used the way of political organization to manage the subordinate nations and rule over the vast territory of the Achaemenid Empire and create a kind of administrative unity and integrity, which was first introduced by the Assyrians in Mesopotamia and was used for the conquered countries and set a model. This method continued during the period of Cambyses and Darius the Great and its general and basic framework was laid out during the time of Darius the Great. Darius made changes in the way of managing his land compared to the previous period, one of his innovations in the field of administrative management

was the introduction of a Shahrab or Satrap (which means ruler) at the head of the conquered territories, who ruled over a Shahrab as a representative of the king. The duties of this person included managing the administrative organization of Shahrabi, collecting taxes, supervising the trade and exports of Shahrabi, and calling the army in times of need. There is no information about the way and how the Achaemenids entered the Caucasus and conquered these areas, except that Herodotus says the Achaemenid rule in the Caucasus began during Darius' attack on the Scythians in 513 BC (Herodotus, 3: 97). Archaeological evidence also confirms the definitive presence of the Achaemenids in this area from the end of the 6th century BC. Herodotus writes that Darius sent an army to avenge the Scythians who invaded Western Asia during the Median Empire (4: 83-143). When Darius attacked the Scythians, he had two battalions with him; one went from the west and crossed the Bosphorus and the Danube, and the other crossed into the Caucasus and invaded the Pontus region, crossed Eastern Europe and besieged or subdued many tribes. During this unsuccessful attack, this group of the Persian army passed through Georgia and according to Herodotus, the Persian rule extended to the Caucasus in the 5th century BC (3: 97). The history of Herodotus is the only written source of the Achaemenid period that gives direct information about the relationship of the Persians with the Caucasus and shows the importance of this region for the Achaemenids, which was the only route used by the Scythians to attack West Asian countries. Archaeological data also show that the Caucasus range formed the northern borders of the empire throughout the Achaemenid period and from the time of Darius the Great onwards. From the strategic point of view,

the north of the Achaemenid Empire was considered a very important and sensitive point because one of the most important roads passed through there, and also the Bedouins of the Eurasian steppes invaded the West Asian countries, including the central regions of Iran. It was because of these dangers that Darius the Great attacked the Scythians twice to ensure the security of this road. Because of the same problems that the Scythians had created for the Persians and their neighboring lands, the Persian court needed a strong power beyond the Caucasus to repel the attacks of the Scythians and Sarmatians. Colchis was located exactly on the crest of the borders of the Caucasus, so the presence of a strong government there was necessary to control the traffic to the Caucasus, and the Persians benefited greatly from the existence of a powerful and organized government in Colchis, meaning a guarantee to stop the invasions from the north. In the Achaemenid period, some traditional and decorative Georgian forms were combined with special Achaemenid decorative elements, for example, earrings decorated with rosette-shaped pendants from the Akhlaguri treasure in the 4th century BC can be mentioned. In some cases, the Achaemenid type of object is made in the native Georgian style. Like two pairs of wheel-shaped earrings from Akhlaguri and one earring from Kakhti, which are completely covered with fan granulation. The only thing that Georgian goldsmiths undoubtedly adapted from the Achaemenid art are bracelets with a concave middle. This art form was popular in Georgia from the 4th century BC to the 1st century AD (Gagoshidze, 1996: 128-129). Excavations in the area of Vani in Colchis show that there was a new stage of changes in Vani at the end of the 7th century BC or the beginning of the 6th century BC i.e. re-

mains of wooden structures, thick cultural layers and magnificent burials with grave-stones made of gold, silver and bronze indicate that Vani was an important political and economic center at this time. At this stage, a large amount of bronze and silver ornaments (crowns, bracelets, pendants, plaques, beads) were found in magnificent burials. The indigenous culture of Kalkhian can be clearly seen in this amazing abundance and variety of jewelry.

Conclusion

In their inscriptions, the Achaemenids mentioned the lands under their control, but not all the lands were there in the lists, which is one of the reasons for the change in the number of these lands due to wars and rebellions. Another reason for that was that sometimes several provinces were under a common mayor in terms of administrative divisions. At the same time, Herodotus also provided a list of these lands and mentioned more names there, which to some extent were connected with the government center. Archaeological data also complements Herodotus' information to a large extent. Most of the archeological data from the western region of present-day Georgia also includes the magnificent tombs of nobles with burials of the Achaemenid type, which indicate the exchange of diplomatic gifts between the local elite and the Achaemenid Empire. It seems that this area was not directly part of the Achaemenid satrapies, and the Kalkhians and their neighbors who lived there were the only gift givers to the court, and their main task was to guard the northern Caucasus mountains so that the Scythians could not attack the land of the Persians. During the 5th and 4th centuries BC, close contact with the Achaemenians, many changes occurred in the

culture of Georgians. The Persian export to Georgia made Georgian artists imitate these objects and led to the adaptation of Achaemenid artistic elements by local artists and gradually these elements became an essential part of the Georgian culture. The archaeological excavations conducted in the west of Georgia show these connections between Iran and Georgia in the 5th and 4th centuries BC. Especially, the exploration of the tombs of the Kalkhi princes led to the discovery of objects that have the characteristics of Achaemenid art and show the connections between the two. There were two administrative centers of Vani and Sayirkha in the territory of Colchis, which are related to 5th and 4th century BC based on the burials. Among the graves of these two centers, Achaemenid-type objects and those of local production and imitations of Achaemenid objects have been found. As such, the western part of Georgia, or the ancient Colchis, had a special role in the administrative structure of the Achaemenids, and by maintaining its local governmental framework, had diplomatic relations with the center of the Achaemenid Empire. It seems that since Colchis was located right on the final border of the Achaemenids in the north and was of great strategic importance to them, they tried to gain the maximum satisfaction of the native elites of this area so that they could use the benefits of this good relationship to maintain their borders. Since there was an independent government in this area before the presence and influence of the Persians, a power at this point was needed to stand against the Scythian invasion, the best situation was to recognize the independence of this local government.

نقش گرجستان در امنیت مرزهای امپراتوری هخامنشیان

مهسا ویسی^۱

چکیده

امپراتوری هخامنشی گستره وسیعی را در بر می‌گرفت که از شرق به هند، از غرب به مصر، از جنوب به خلیج فارس محدود می‌شد. منطقه قفقاز که با حمله داریوش اول به سکاها در ۵۱۳-۵۱۲ پم ضمیمه امپراتوری هخامنشی شد در سراسر دوره هخامنشی مرزهای شمالی این امپراتوری را شکل می‌داد. مناطق امروزی گرجستان، آذربایجان و ارمنستان که به‌طورکلی شامل کشورهای قفقاز جنوبی است بخشی از سرزمین‌های تابعه هخامنشیان بوده است. اهمیت قفقاز برای هخامنشیان از این جهت بود که مسیر سکاها برای حمله به سرزمین‌های شرقی بود. بنابراین آنان نیاز به قدرتی در قفقاز داشتند تا مانع ورود سکاها به این سوی شوند و از مرزهای شمالی گستره امپراتوری محافظت کنند. هدف از این پژوهش بررسی اهمیت منطقه قفقاز امروزی در ساختار امپراتوری هخامنشی است و به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش است که گرجستان چه نقشی در تأمین امنیت مرزهای شمالی امپراتوری هخامنشی داشته است؟ نتایج حاکی از آن است که هخامنشیان برای حفظ مرزهای شمالی خود با دولت کلخیس در گرجستان مراودات سیاسی برقرار کرد که تضمینی برای متوقف کردن تهاجمات از شمال بود. مقاله حاضر گردآوری داده‌ها را از طریق مطالعات کتابخانه‌ای به سرانجام رسانده و نتایج را از طریق تحلیل توصیفی تاریخی ارائه می‌کند.

واژه‌های کلیدی: هخامنشیان، گرجستان، کلخیس، مرز.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. m.veisi@ihcs.ac.ir

مشخصات مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۲۱ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۱۰ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۱۲

استناد: ویسی، مهسا. (۱۴۰۳). نقش گرجستان در امنیت مرزهای امپراتوری هخامنشیان، کاسبی، سال ۲، شماره ۳: ۱۷-۲۸.

مقدمه

امپراتوری هخامنشی است و به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که گرجستان چه نقشی در تأمین امنیت مرزهای شمالی امپراتوری هخامنشی داشته است؟ مقاله حاضر گردآوری داده‌ها را از طریق مطالعات کتابخانه‌ای به سرانجام رسانده و نتایج را از طریق تحلیل توصیف تاریخی ارائه می‌کند.

نگاهی بر ساختار اداری هخامنشیان

گستره پهناور هخامنشیان دارای شرایط جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و سیاسی متنوع و خاصی بود که ضرورت شکل‌دهی درست به نظام حکومتی برای اداره و بهره‌برداری از تمام این عوامل ناگزیر بود. هخامنشیان در فاصله سال‌های ۵۵۹-۳۳۰ پ.م با کشورگشایی‌هایی که از زمان کورش بزرگ آغاز و تا دوران آخرین پادشاهان این سلسله ادامه پیدا کرد، قلمرو پهناوری را تحت انقیاد خود درآورده و امپراتوری قدرتمندی را تشکیل دادند که سرتاسر این قلمرو به نواحی مالیاتی-سیاسی تقسیم شده و هر ناحیه را شهری و یا ساتراپی (به معنی ایالت) خواندند (شاپورشه‌بازی، ۱۳۵۷: ۸۷). پیش‌تر، آشوریان در بین‌النهرین کشورهایی را که می‌گشودند به‌صورت شهرستان درمی‌آوردند و هر شهرستان نیز زیر فرمان فرمانداری با سازمان کامل از کارمندان زیردست بود (Olmstead, 1933). بنابر اشاره هرودوت (۳: ۱۲۸) و گزنفون (۸: ۳) کورش بزرگ نیز برای اداره ملل تابعه و فرمانروایی بر سرزمین پهناور قلمرو امپراتوری هخامنشی و ایجاد نوعی وحدت و یکپارچگی اداری، از نحوه سازمان‌دهی سیاسی که اول‌بار توسط آشوریان در بین‌النهرین برای کشورهای مفتوحه مورد استفاده بوده، الگو برداری کرد. این شیوه در دوره کمبوجیه و داریوش بزرگ نیز ادامه یافت و چارچوب کلی و اساسی آن در زمان داریوش بزرگ ریخته شد

نگهداری و حفاظت از مرزهای یک سرزمین یا محدوده‌ای که در اختیار عده‌ای از ساکنان بوده از دیرباز تاکنون همواره مورد توجه بوده است. با شکل‌گیری قدرت‌ها این موضوع شکل ساختارمندتری به خود گرفت. امپراتوری هخامنشی با کشورگشایی‌هایی که از زمان کورش آغاز شد گستره وسیعی را در بر می‌گرفت و برای این حفظ این گستره در تمام طول دوره این حکومت ساختار اداری ویژه‌ای حاکم بود. این ساختار اداری اگرچه در زمان کورش بنا نهاده شد اما داریوش اول آن را سازماندهی کرد و ساختار مدونی به آن داد. آنان برای حفاظت از مرزهای سرزمین خود از ورود بیگانگان سرزمین‌های مرزی را در موقعیت‌های اداری خاصی قرار می‌دادند و اگرچه نظام اداری یکپارچه‌ای داشتند هر یک از سرزمین‌های تابعه موقعیت متفاوتی در این دستگاه اداری داشتند که این موقعیت اداری را تا حدود بسیاری می‌توان براساس آثار هنری برجای مانده در این سرزمین‌ها اثبات کرد. منطقه قفقاز جنوبی نیز که شامل کشورهای امروزی گرجستان، آذربایجان و ارمنستان است در روزگار باستان بخشی از گستره پهناور امپراتوری هخامنشی بوده است. با این حال در فهرست‌های رسمی هخامنشیان تنها به نام ارمنستان اشاره شده و اشاره‌ای به مناطق گرجستان و آذربایجان نشده است. اما بر مبنای نوشته‌های مورخان یونانی و نیز داده‌های باستان‌شناسی که از این مناطق از دوران هخامنشی برجای مانده است می‌توان موقعیت اداری این سرزمین‌ها را در دستگاه اداری هخامنشیان تا حدودی باز شناخت. در این میان نقش گرجستان به‌دلیل آنکه دقیقاً در حد مرز نهایی هخامنشیان در شمال واقع شده بود می‌تواند جالب توجه باشد. هدف از این پژوهش بررسی اهمیت منطقه قفقاز امروزی در ساختار

در همان سال‌های اولیه سلطنت او انجام گرفته است. هرودوت آگاهی داشت که شاهنشاهی هخامنشی از جمله شامل ایالاتی بود که تابع دولت نبودند اما در ضمن نوعی مالیات هم می‌پرداختند، مانند کیلیکیه و یا سرزمین‌هایی که تابع بوده اما از پرداخت مالیات معاف بودند مانند پارسه (هرودوت، ۳: ۹۰-۹۷). بنابراین هخامنشیان برای اداره سرزمین خود بنا به موقعیت استان مورد نظر و بنا به سیاست‌های اجرایی در آن استان عمل می‌کردند. از این نظر شرایط در استان‌های تابعه در قفقاز از جمله گرجستان امروزی نیز متفاوت بود که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

منطقه قفقاز و گرجستان

ناحیه مرزی جنوب اتحاد شوروی سابق بین دریای خزر و دریای سیاه منطقه قفقاز است. این ناحیه، منطقه‌ای کوهستانی است که دیوار محکمی را بین دریای خزر و سیاه تشکیل می‌دهد (اداره انتشار اسناد، ۱۳۷۲: ۳۹). قفقاز به دو بخش قفقاز جنوبی (ماوراء قفقاز) و قفقاز شمالی تقسیم می‌شود. قفقاز جنوبی شامل کشورهای جمهوری آذربایجان، ارمنستان، گرجستان و بخش‌های کوچکی از شمال غربی ایران و شمال شرقی ترکیه می‌شود. قفقاز شمالی اکنون جزئی از روسیه است و شامل جمهوری‌های وداگردان، چچن، داغستان، اینگوشتیا، کاراچای-چرکسیا، کاباردینو-بالکاریا، سرزمین کراسنودار، آدیغیه، اوستیای شمالی-آلانیا، و سرزمین استاوروپول است. بخش‌های اصلی قفقاز جنوبی (ماوراء قفقاز) و داغستان در جنوب خاوری قفقاز شمالی تا زمان قاجاریه جزو خاک ایران بود. اما در زمان فتح‌علی‌شاه قاجار طی جنگ‌های ایران و روس از ایران جدا شد و به روسیه تزاری پیوست. کاوش‌های انجام شده در کرانه راست رود کر و کشف بیش از هزار شیء و جنگ‌افزار و وسایل

(اومستد، ۱۳۸۰: ۸۱ و کورت، ۱۳۷۸: ۱۰۹). داریوش در شیوه اداره سرزمین خود تغییراتی نسبت به دوره پیشین به وجود آورد. از ابداعات او در زمینه مدیریت اداری، معرفی یک شهر و یا ساتراپ (به معنی حاکم) در رأس سرزمین‌های مفتوحه بود که به‌عنوان نماینده شاه بر یک شهری فرمان می‌راند. وظایف این فرد شامل مدیریت سازمان اداری شهری، جمع‌آوری مالیات، نظارت بر تجارت و صادرات شهری، فراخواندن ارتش در زمان نیاز بود (Brosius, 2006).

شیوه مدیریت سرزمین هخامنشیان پیچیدگی‌های خاص و درعین حال قوانین ویژه‌ای داشت. بدین شکل که تک‌تک نواحی مختلف شاهنشاهی در ساختار سیاسی واحدی گرد می‌آمدند و نوعی وحدت و یکپارچگی اداری داشتند. باین‌حال هر منطقه از لحاظ نوع حکومت و درجه ماهیت و وابستگی‌اش به دولت مرکزی تفاوت‌هایی با سایر مناطق داشت. در سطح پایین‌تر از مقام شهریان یا استاندار، نظام اداری پارس‌ها به همکاری با مقامات محلی نیز وابستگی فراوانی داشته است. در درون هر شهری، یک فرمانداری یا تقسیمات فرعی تری نیز وجود داشت که البته به خوبی شناخته شده نیست و به‌احتمال به دست مقامات محلی اداره می‌شد. علاوه‌براین، برخی شهریه‌ها نیز شامل واحدهای سیاسی متعدد و گوناگونی بودند که معمولاً به‌طور سنتی توسط مقامات محلی خود، اداره می‌شدند (کورت، ۱۳۷۸: ۱۲۶). جغرافیای اداری شاهنشاهی هخامنشی دو نوع بود: یکی نواحی مالیاتی و دیگری نواحی که در آنها حکومت خودمختار محلی برقرار بود و گاهی هر یک از نواحی مالیاتی از چند ناحیه حکومتی تشکیل می‌شد (توین‌بی، ۱۳۷۹: ۱۷). در فهرستی که هرودوت از نواحی مالیاتی هخامنشی ارائه می‌دهد به‌روشنی آمده است که تأسیس این نواحی به ابتکار داریوش و

می‌کردند که گرجیان امروزی از نسل آنان هستند. مکان اصلی زندگی گرجی‌ها سرزمین‌های شرقی دریای سیاه بود که از نظر جغرافیایی از شمال به ماوراء قفقاز و از جنوب به ارمنستان و از شرق به آلبانیا محدود است (روشن‌ضمیر، ۲۵۳۱: ۶۵۱).

حضور هخامنشیان در گرجستان

درباره نحوه و چگونگی ورود هخامنشیان به قفقاز و فتح این نواحی هیچ نوع اطلاعاتی در دست نیست جز اینکه هرودوت می‌گوید حکومت هخامنشیان در قفقاز طی حمله داریوش به سکاها در سال ۵۱۳ پم آغاز شد (هرودوت، ۳: ۹۷) مدارک باستان‌شناسی نیز تنها حضور قطعی هخامنشیان را از اواخر قرن ۶ پم در این ناحیه تأیید می‌کنند. هرودوت می‌نویسد داریوش به قصد انتقام از سکاها می‌که در زمان امپراتوری ماد به غرب آسیا هجوم بردند، ارتشی به سمت آنها رهسپار کرد (۴: ۸۳-۱۴۳). در زمانی که داریوش به سکاها حمله کرد دو گردان همراه خود داشت؛ یک گروه از سمت غرب رفتند و از بسپور و دانوب گذشتند و گروه دیگر از قفقاز گذشت و منطقه پونتوس را مورد تاخت‌وتاز قرار داد، از اروپای شرقی گذشت و بسیاری از قبایل را محاصره و یا مقهور ساخت (Jacob, 2006). طی این حمله ناموفق، این گروه از ارتش پارس‌ها از گرجستان عبور کرده (Knauss, 2006: 105) و طبق گفته‌های هرودوت حکومت پارس‌ها در قرن ۵ پم تا قفقاز امتداد داشته است (۳: ۹۷). تاریخ هرودوت تنها منبع نوشتاری دوران هخامنشی است که اطلاعات مستقیمی درباره ارتباط پارس‌ها با قفقاز می‌دهد و اهمیت قفقاز را برای هخامنشیان نشان می‌دهد که تنها مسیر مورد استفاده سکاها برای حمله به کشورهای شرق میانه بود (Dandamaev & Lukonin,

زندگی که قدمت آن به چهار هزار سال پیش می‌رسد بیانگر این واقعیت است که از دیرباز در این منطقه تمدن شکوفایی وجود داشته است که مهم‌ترین آثار آن در گورهای کوبان به دست آمده است (یکتایی، ۱۳۵۰: ۱۳۰). دامنه‌های شمالی کوه‌های شمال قفقاز مسکن مردمانی جنگجو به نام سکاها، آلان‌ها و سرمت‌ها بوده است. این اقوام که زندگی کوچ‌نشینی داشتند و به کار گله‌داری مشغول بودند، اغلب به سرزمین‌های گرجستان و آران و آذربایجان حمله می‌کردند. ساکنان قفقاز از دیرباز با ایران و ایرانیان رابطه داشته و پیشینه تاریخی آنها با یکدیگر گره خورده است، چنانکه در دوران حکومت هخامنشی، بخش زیادی از این منطقه از جمله گرجستان، آران و ارمنستان جز ایالات و خراجگزار ایران بودند (اداره انتشار اسناد، ۱۳۷۲: ۶). محل سکونت اصلی گرجیان و اقوام ایریایی-قفقازی که با آنها نسبت نزدیک دارند، منطقه‌ای سه‌گوشه را در منتهی‌الیه شرقی دریای سیاه تشکیل می‌دهد. این سرزمین از شمال به سلسله‌جبال قفقاز، از جنوب به ارمنستان و از شرق به آذربایجان کنونی یا آلبانیای جغرافی‌نویسان قدیم محدود است (لانگ، ۱۳۷۳: ۳). زبان ساکنانش به عقیده زبان‌شناسان جز رشته زبان‌های خارتولی است که به علت مجاورت با مردم فارسی‌زبان مقداری زیادی لغات فارسی وارد آن شده است (تاج‌بخش، ۱۳۶۲: ۱۷). گرجستان به چند ناحیه تقسیم شده که مهم‌ترین آن، ناحیه کاخت و کارتلی است. کارتلی در شمال‌غربی و کاختی در جنوب شرقی منطقه گرجستان قرار دارند. گاهی والی گرجستان از خانواده‌های کارتلی و زمانی هم از کاختی انتخاب می‌شدند (روشن‌ضمیر، ۱۳۵۲: ۱۶۵). قدمت تاریخی سرزمین گرجستان متجاوز از سه هزار سال است. در ابتدا مردمانی متعلق به دوران پارینه‌سنگی از ریشه قفقازی در این محل زندگی

که به زبان گرجی صحبت می‌کردند از جنوب به مناطق داخلی گرجستان مهاجرت کردند (لانگ، ۱۳۷۳: ۷۸-۷۴). هرودوت از استثناهایی که بر قاعده پرداخت خراج وجود دارد صحبت کرده و از سرزمین‌هایی یاد می‌کند که مشمول معافیت از پرداخت خراج شده‌اند اما هدیه تحویل می‌دهند و در آن میان به عرب‌ها و اتیوپیان و کلخیسیان و همسایگان‌شان تا قفقاز که هر چهار سال یک‌بار صد پسر بچه و صد دختر بچه تحویل می‌دادند اشاره کرده است (هرودوت، ۳: ۹۷). در اواخر هزاره ۲ پم و اوایل هزاره ۱ پم پادشاهی کلخیس تنها دولت پیشرفته و مقتدر در قفقاز بود. داده‌های باستان‌شناسی از جمله فلزکاری‌های ممتاز نشانی از این جامعه پیشرفته است (Licheli, 2012). دوره طلایی این پادشاهی بین قرن‌های ۶ تا ۴ پم و همزمان با حکومت هخامنشیان در ایران بود (Bragvadze, 2010: 60). به‌طورکلی در طول قرون ۶-۴ پم در دوره هخامنشی تغییرات شگرفی در فرهنگ و هنر گرجستان به‌وجود آمد و تمام جنبه‌های زندگی تغییر کرد؛ موقعیت سیاسی و اقتصادی که هخامنشیان داشتند باعث افزایش ارتباطات اقوام مختلف شد و تغییرات در معماری شرق گرجستان و ظهور سفال‌های قرمز پخته که جانشین سفال‌های لعاب سیاه می‌شوند نمودهای بارز حضور هخامنشیان در این ناحیه است (Gagoshidze, 1996: 125).

اولین نمونه‌های جواهرات هخامنشی در قرن ۵ پم به عنوان هدیه سیاسی به گرجستان (کلخیس) وارد شده‌اند؛ اما اقتباس از شکل‌های پارسی مانند گوشواره‌های چرخ‌شکل و دستبندهایی با میانی مقعر و انواعی دیگر از تزیینات فقط در قرن ۴ پم آغاز می‌شود. نمونه‌هایی وجود دارد که در آنها تزیینات بومی بر شکل‌های سنتی با عناصر وام‌گرفته از هنر هخامنشی تلفیق شده‌اند.

داده‌های باستان‌شناسی نیز نشان می‌دهد که محدوده قفقاز، در کل دوره هخامنشی و از زمان داریوش بزرگ به بعد، مرزهای شمالی امپراتوری را شکل می‌داده است (Licheli, 2012). از لحاظ راهبردی شمال امپراتوری هخامنشی نقطه بسیار مهم و حساسی به‌شمار می‌آمد چراکه یکی از راه‌های بسیار مهم از آنجا می‌گذشت و همچنین بادیه‌نشینان استپ‌های اوراسیا از این راه به کشورهای خاورمیانه از جمله مناطق مرکزی ایران هجوم می‌بردند؛ برای وجود این خطرات بود که داریوش بزرگ دوبار خود به سکاها حمله کرد تا امنیت این راه را تأمین کند (Narimanishvili, 2009: 104). به‌دلیل همین مشکلاتی که سکاها برای پارسیان و سرزمین‌های همجوارشان پدید آورده بودند، دربار پارسیان به قدرتی قوی در ماوراء قفقاز نیاز داشت تا بتواند حملات سکاها و سارماتی‌ها را دفع کند. کلخیس^۱ دقیقاً در خط‌الرأس مرزهای قفقاز قرار داشت، بنابراین حضور یک دولت قوی در آنجا برای کنترل عبور و مرورها به قفقاز لازم بود و پارسیان از وجود دولت قدرتمند و سازماندهی شده کلخیس بسیار سود می‌بردند زیرا وجود چنین دولتی در آنجا تضمینی برای متوقف کردن تهاجم‌ها از شمال امپراتوری بود (Bragvadze, 2010: 60).

سقوط اورارتوها و تحت سلطنت مادها درآمدن آنها نتایج گسترده‌ای برای دولت سلطنتی کلخیس (غرب گرجستان) و طوایف ایبریایی قفقازی (شرق گرجستان) و گروه‌های خویشاوند آنها در شمال آناطولی و گرجستان در برداشت. اتحادیه‌های طوایفی موشک‌ها، دیانئوها و کلخیسی‌ها از هم گسیخته شد و بسیاری از این طوایف ایبریایی-قفقازی نیاکان گرجیان امروزی به تپه‌ها گریختند، یا خراج‌گزار مادها و پارس‌ها شدند. به‌طورکلی بعد از ویرانی اورارتوها، مردمانی

^۱ Colchis

متفاوت از غرب آن بوده است (ویسی و همکاران، ۱۳۹۳).

برآیند

هخامنشیان در کتیبه‌های خود به سرزمین‌های تحت انقیاد خود اشاره کرده‌اند اما در این فهرست‌ها از همه سرزمین‌ها نام برده نشده که یکی از علت‌های آن تغییر تعداد این سرزمین‌ها در اثر جنگ‌ها و شورش‌هاست و ممکن است هنگام نقر کتیبه هنوز تابع امپراتوری نشده باشند و یا در اثر شورش مستقل شده باشند و علت دیگر آن چنین است که گاه چندین ولایت از نظر تقسیمات اداری زیر نظر یک شهربی مشترک بودند. درعین حال هرودوت نیز فهرستی از این سرزمین‌ها ارائه داده و در آنجا به نام بیشتری اشاره کرده است و نیز تا حدودی به شیوه ارتباط این سرزمین‌ها با مرکز حکومتی اشاره کرده است. داده‌های باستان‌شناسی نیز تا حد بسیاری مکمل اطلاعات هرودوت است. عمده داده‌های باستان‌شناسی از ناحیه غرب گرجستان کنونی نیز دربردارنده مقابر باشکوه اشرف همراه با گورنهاده‌هایی از نوع هخامنشی است که نشان‌دهنده تبادل هدایای دیپلماتیک میان نخبگان محلی و امپراتوری هخامنشی است؛ به نظر می‌رسد این منطقه به‌طور مستقیم بخشی از ساتراپی‌های هخامنشی نبوده و کلخیان و همسایگان‌شان که ساکن آنجا بودند تنها هدیه‌دهنده به دربار بودند و وظیفه اصلی آنها پاسداری از کوه‌های شمالی قفقاز بوده است به‌طوری‌که سکاها نتوانند به سرزمین پارسیان حمله کنند. در طول دو قرن ۵ و ۴ پم ارتباط نزدیک با هخامنشیان، تغییرات بسیاری در فرهنگ گرجی‌ها پدید آمد. صادرات پارسی به گرجستان باعث شد هنرمندان گرجی نیز از این اشیاء تقلید کنند و منجر به اقتباس عناصر هنری هخامنشی توسط هنرمندان بومی شد و

در دوره هخامنشی بعضی از شکل‌های سنتی و تزئینی گرجی با عناصر تزئینی خاص هخامنشیان تلفیق شدند برای نمونه می‌توان به گوشواره‌های تزئین‌شده با آویزه‌هایی به شکل گل رزت از گنجینه آخال‌گوری در قرن ۴ پم اشاره کرد. در بعضی موارد نیز شیء از نوع هخامنشی به سبک بومی گرجی ساخته شده است. مانند دو جفت گوشواره چرخشی شکل از آخال‌گوری و یک گوشواره از کاختی که کاملاً با فن گرانولاسیون پوشانده شده‌اند. تنها چیزی که بدون شک زرگران گرجی از هنر هخامنشی اقتباس کرده‌اند دستبندهایی با میانی مقعر هستند. این شکل هنری از قرن ۴ پم تا قرن ۱ میلادی در گرجستان رواج داشته است (Gagoshidze, 1996: 128-129). کاوش‌ها در محوطه وانی در کلخیس نشان می‌دهند که در اواخر قرن ۷ پم یا اوایل قرن ۶ پم مرحله جدیدی از تغییرات در وان بوده است؛ بقایای سازه‌های چوبی، لایه‌های ضخیم فرهنگی و تدفین‌های باشکوهی با گورنهاده‌هایی از جنس طلا، نقره و مفرغ نشان‌دهنده این است که وانی در این زمان یک مرکز سیاسی و اقتصادی مهم بوده است. در این مرحله مقدار زیادی زیورآلات مفرغی و نقره‌ای (تاج‌ها، دستبندها، آویزه‌ها، پلاک‌ها، مهره‌ها) در تدفین‌های باشکوه یافت شدند. فرهنگ بومی کلخیان در این فراوانی و تنوع شگفت‌آور جواهرات به‌وضوح دیده می‌شود (Lordkipanidze, 1991: 164). شرق گرجستان یا ایبریای باستان شرایط متفاوتی از غرب آن یعنی کلخیس داشت و در آنجا کاخی با پایه ستون‌های زنگی‌شکل مشابه پایه ستون‌های تخت‌جمشید و شوش کاوش شده است و نشان می‌دهد حضور و نفوذ پارسیان در آنجا شکل متفاوتی با کلخیس داشته است. این کاخ نشان می‌دهد که به‌احتمال بسیار زیاد یک مأمور پارسی در آنجا ساکن بوده است و بر این اساس شیوه اداره شرق گرجستان

ورفته‌رفته همین عناصر بخشی اساسی از فرهنگ گرجستان شدند. کاوش‌های باستان‌شناسی انجام شده در غرب گرجستان، نشان‌دهنده این ارتباطات بین ایران و گرجستان در قرن ۵ و ۴ پم است. به‌خصوص کاوش در قبور شاهزادگان کلخی منجر به کشف اشیایی شد که ویژگی‌های هنر هخامنشیان را دارند و نشان‌دهنده ارتباطات بین این دو است. دو مرکز اداری وانی و ساییرخه در قلمرو کلخیس وجود داشتند که براساس تدفین‌ها به تاریخ ۵ و ۴ پم مربوط می‌شوند. در میان گورنهاده‌های این دو مرکز، اشیاء نوع هخامنشی و اشیای تولید بومی و تقلیدی از اشیای هخامنشی یافت شده‌اند؛ بنابراین بخش غربی گرجستان یا همان کلخیس باستان نقش ویژه‌ای در ساختار اداری هخامنشیان داشته است

و با حفظ چارچوب بومی حکومتی خود روابط دیپلماتیکی با مرکز امپراتوری هخامنشی داشت. به‌نظر می‌رسد از آنجاکه کلخیس درست در مرز نهایی هخامنشیان در شمال قرار داشت و به لحاظ راهبردی اهمیت زیادی برای آنها داشت، آنها تلاش کردند تا حداکثر رضایت نخبگان بومی این ناحیه را جلب کنند تا بتوانند از مزایای این ارتباط حسنه برای حفظ مرزهای خود نهایت استفاده را ببرند. از آنجاکه قبل از حضور و نفوذ پارسیان در این ناحیه یک حکومت مستقل وجود داشت و پارس‌ها نیز نیاز به یک قدرت در این نقطه داشتند که در مقابل هجوم سکاها بایستد، بهترین حالت این بود که استقلال این حکومت محلی را به رسمیت بشناسند.

کتاب‌نامه | Bibliography

- بررسی‌های تاریخی، شماره ۴۸: ۱۶۳-۲۰۸.
- Roshanzamir, M. (1973). "A part of Georgia's History", *Historical Reviews*, No. 48: 163-208 (in Persian).
- شاپور شهبازی، علیرضا. (۱۳۵۷). شرح مصور نقش رستم فارسی، شیراز: نشر تحقیقات هخامنشی.
- Shapoor Shahbazi, A. (1978). *An illustrated description of Naqsh-e Rostam Fars*, Shiraz: Achaeamenid Research Publication (in Persian).
- کورت، آملی. (۱۳۷۸). هخامنشیان، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر. تهران: ققنوس.
- Kurt, A. (1999). *Achaemenians*, translated into Persian by Morteza Saqibfar. Tehran: Phoenix. (in Persian).
- لانگ، مارشال. (۱۳۷۳). گرجی‌ها. ترجمه رقیه بهزادی، تهران: وزارت امور خارجه، مؤسسه چاپ و انتشارات.
- Long, M. (1994). *The Georgians Translated by Roughieh Behzadi*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs, Printing and Publishing Institute.
- هرودوت. (۱۳۶۲). تواریخ. ترجمه غ. وحید مازندرانی. تهران: فرهنگستان ادب و هنر.
- Herodotus. (1983). *Histories*, Translated into Persian by G. Vahid Mazandarani. Tehran: Academy of Literature and Art (in Persian).
- اسنادی از روابط ایران با منطقه قفقاز. (۱۳۷۲). تهران: وزارت امور خارجه، مؤسسه چاپ و انتشارات.
- Documents of Iran's relations with the Caucasus region*. (1993). Tehran: Ministry of Foreign Affairs, Printing and Publishing Institute (in Persian).
- اومستد، ا. ت. (۱۳۸۰). تاریخ شاهنشاهی هخامنشی، ترجمه محمد مقدم. چاپ پنجم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- Omstead, A. T. (2001). *History of the Achaemenid Empire*, translated into Persian by Mohammad Moghadam. Fifth edition, Tehran: Amir Kabir Publications (in Persian).
- تاج‌بخش، احمد. (۱۳۶۲). سیاست‌های استعماری روسیه، انگلستان و فرانسه در ایران، تهران: اقبال.
- Tajbakhsh, A. (1983). *Colonial policies of Russia, England and France in Iran*, Tehran: Iqbal (in Persian).
- توین بی، آرنولد. (۱۳۷۹). جغرافیای اداری هخامنشیان، ترجمه همایون صنعتی‌زاده. تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار.
- Twain B, A. (2000). *Achaemenid administrative geography, translated into Persian by Homayoun Santhizadeh*. Tehran: Mahmoud Afshar Endowment Foundation (in Persian).
- روشن‌ضمیر، مهدی. (۱۳۵۲). «گوشه‌ای از تاریخ گرجستان»،

sus) in Achaemenid Administrative System”, *JHS* 6 (3): 89-112 (in Persian).
 یکتایی، مجید. (۱۳۵۰). «سرزمین قفقاز و مردم آن»، بررسی‌های تاریخی، شماره ۳۶: ۱۳۰-۱۴۰.
 Yektai, M. (1971). “Caucasus land and its people”, *Historical Reviews*, No 36:130-140 (in Persian).

English

Hejebri Nobari, A., khalali, H., Yilmaz, A., and Mosavi Kohpar, S. M. (2020). “Archaeological analysis and investigations on Shaharyeri in Ardabil province”, *Journal of Archaeological Studies*, 12(2), 267-283.
 Badalyan, R.S., Smith, A.T. and Avetisyan, P.S. (2003). “The emergence of socio-political complexity in southern Caucasia”, *Archaeology in the borderlands. Investigations in Caucasia and beyond*, Los Angeles, 14466.
 Bragvadze, Z. (2010). “Achaemenidian Archaeological Artefact from Sairkhe”, *Archaeological Journal*. No V.
 Brosius, M. (2006). *The Persians: An Introduction*. Routledge, London and New York.
 Dandamaev, M. A. & Lukonin, V.G. (1980). *Culture and Economy of Ancient Iran*. Moscow.
 Gagoshizde, I. (1996). “The Achaemenid Influence in Iberia”, *Boreas*, No. 19.

وئسی، مهسا؛ هژبری نوبری، علیرضا؛ موسوی، سیدمهدی و نیستانی، جواد. (۱۳۹۳). «جایگاه تاریخی جوامع ارمنستان، گرجستان و آذربایجان (قفقاز جنوبی) در دستگاه اداری هخامنشیان»، *جامعه‌شناسی تاریخی*، شماره ۳، دوره ۶: ۸۹-۱۱۲.

Veisi, M; Hejebri Nobari, A; Mousavi Kouhpar, S M; Neyestani, J. (2014). “Historical Position of Armenia, Azerbaijan and Georgia (South Cauca-

Jacobs, B. (2006). “Caucasus and Iran iii: Achaemenid Rule in Caucasus”, *Publishes in The Encyclopedia Iranica*.

Kanuss, F. (2006). “Ancient Persia and The Caucasus”, *Iranica Antiqua*, Vol. XLI: 79-118.

Licheli, V. (2012). “Colchis In the First Millennium BC: Oriental Trends”, *Journal of Georgian Studies*, No 2 (Available in <http://Kartvelologi.tsu.ge>).

Lordkipanidze, O. (1991). “Vani: an ancient city of Colchis”, *Journal of Greek, Roman and Byzantine studies*, Vol. 32, No. 2: 150-195.

Narimanishvili, G. (2009). “Settlement of Darak and some other question about history of south Caucasus in Achaemenid period”, *Iberia & Kolxida*, No. 56 (In Russian).

Olmstead, A. (1933). *History of Assyria*, New York and London: Charles Scribner's Sons.